

České královské korunovace v raném novověku

Je královská korunovace (nákladným) středověkým přežitkem?

Waving from Buckingham Palace Balcony, fotka mávání z balkónu Buckinghamského paláce v Londýně, korunovace Karla III. a jeho manželky Camilly, 6. května 2023, převzato z české Wikipedie

Po téměř 300 let panování habsburského rodu v Čechách (1526–1918) bylo hned třináct jeho členů korunováno českými králi. Královská korunovace přitom znamenala nejstarší a nejdůležitější rituál spojený s královskou mocí. Odehrávala se během mše v pražském Svatovítském chrámu, jejíž pravidla sepsal již ve 14. století Karel IV., posloupnost jednotlivých kroků však byla upravována podle potřeby, a výsledek tak odrážel politickou a společenskou realitu českých zemí v konkrétní situaci. Habsburkové podstupovali ještě korunovaci ve Svaté říši římské, která jim přinášela titul císaře, a korunovaci v Uhrách, jež se konala zpravidla v Prešpurku (dnes Bratislava). Korunovaci řídil většinou pražský arcibiskup za přítomnosti elity země, dvora i cizích vyslanců a popis korunovace byl následně šířen mezi lid. Korunovaci královny prováděla vedle arcibiskupa i abatyše kláštera benediktýnek u sv. Jiří. V době volební monarchie následovala korunovace po přijetí tzv. volební kapitulace, dokumentu, kterým se budoucí panovník zavazoval českým stavům vládnout podle určitých pravidel. Když došlo k zavedení dědičnosti českého trůnu roku 1627, následovala korunovace po holdování stavů, při němž členové stavů vyjádřili věrnost králi. Během 18. století nebyla korunovace nezbytnou podmínkou pro výkon vlády a například Josef II. tento rituál odmítl v Čechách podstoupit jako nákladný přežitek. Poslední královskou korunovaci zažila Praha roku 1836, kdy již celý akt představoval zejména deklarování loajality českého národa habsburskému panovníkovi.

Posloupnost korunovačních úkonů:

událost	kdo se jí účastnil	místo konání
průvod do katedrály	budoucí král a panující král, zemští a dvorští hodnostáři	nádvoří Pražského hradu
převlékání do korunovačního oděvu	budoucí král, nejbližší dvořané a hodnostáři	svatováclavská kaple ve svatovítské katedrále
pomazání křížmem (posvěcený olej a balzám)	budoucí král, pražský arcibiskup	kněžiště svatovítské katedrály
předání korunovačních insignií	král, pražský arcibiskup	kněžiště svatovítské katedrály
pasování svatováclavských rytířů	král, vybraní šlechtici	kněžiště svatovítské katedrály
obětování chleba, vína a zlatých dukátů	král	kněžiště svatovítské katedrály
korunovační průvod z katedrály, rozhazování chleba a puštění vína + mincí	král, dvořané, zemští hodnostáři, lid vpuštěný na nádvoří	nádvoří
korunovační hostina	král, dvořané, zemští hodnostáři	Starý královský palác

ZDROJ 1:

Korunovační portrét

Po české korunovaci roku 1723 došlo k vytvoření párových portrétů celé postavy nově korunovaných veličenstev, které nechal namalovat nejvyšší český kancléř František Ferdinand Kinský, jenž měl celou událost organizačně na starosti. Českou královskou hodnost odrážejí přítomné insignie, vedle Karla VI. leží na polštáři i císařská (říšská) koruna. Součástí Karlova šatu je kromě korunovačního pláště také zkřížená štola, odznak duchovního rozměru královské hodnosti (štola je odznakem kněze nebo jáhna).

Johann Gottfried Auerbach: Korunovační portrét císaře Karla VI. jako českého krále a císařovny Alžběty Kristýny jako české královny (1732), česká Wikipedie, volné dílo.

ZDROJ 2:

Osobní zkušenost s korunovací

V desetiletích po bitvě na Bílé hoře korunoval pražský arcibiskup a kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu českého krále hned třikrát: 1627 Ferdinanda III., 1646 Ferdinanda IV. (jenž však za několik let zemřel na pravé neštovice) a 1656 jeho bratra Leopolda I. Zároveň si psal velmi pečlivě deník, v němž nemohl pochopitelně slavné korunovace vynechat. Král při nich od roku 1646 dvakrát přísahal: latinsky sliboval ochranu církvi a pravému náboženství, německy zachování spravedlnosti v zemi. Kardinál Harrach však zaznamenal i nepříjemnou událost, která se stala právě roku 1646 při korunovaci Ferdinanda IV. nejvyššímu purkrabímu Jaroslavu Bořitovi z Martinic zrovna ve chvíli, kdy měl přísahu předčítat.

Král složil přísahu na pontifikál v pravý čas, nejprve latinsky na evangelia a pak německy. Když [mu] měl purkrabí přísahu předčítat, nastala komická situace, protože si nasadil brýle a nepostřehl, že zrovna když je nejvíce potřeboval, vypadla mu skla.

Chtěl, aby to byl první král, který složil přísahu v němčině. Při obětování mu král předal obvyklé dva bochníky chleba a dvě láhve vína a dvě medaile v hodnotě deseti stříbrných dukátů se svou novou ražbou, která měla z jedné strany nápis určující den a rok korunovace a z druhé strany stůl uprostřed s mečem, upleteným z břechťanu, vázu plnou ohně a pentagram s řeckými písmeny okolo a kolem něj heslo *Pro Deo et pro populo*.

Katrin Keller – Alessandro Catalano (edd.): Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667), Bd. II. Diarium 1629–1646, Wien – Köln – Weimar 2010, s. 846.

Slovníček:

pontifikál (Pontificale Romanum) – kniha popisující katolické obřady vedené biskupem

evangelium (v tomto případě Evangeliiář) – kniha textů čtyř kanonických evangelií vyjmutých z biblického Nového zákona

Pro Deo et pro populo – osobní heslo Ferdinanda IV. vyražené na jeho korunovačních mincích (Pro Boha a pro lid)

ZDROJ 3:

Korunovační hostina ve Vladislavském sále Pražského hradu (1836)

Výjev z korunovační hostiny Marie Anny Savojské, manželky posledního korunovaného českého krále Ferdinanda V. Dobrotivého, ukazuje, že během korunovační mše i během následného banketu hrály důležitou roli dámy. Po dámské korunovaci zasedly manželky nejvyšších zemských hodnostářů ke stolům místo svých mužů (12 dam u každého z 12 stolů). V čele sálu byl tzv. privilegovaný stůl, kde jedl král s královnou pod baldachýnem na vyvýšeném pódiu. Spolu s nimi u něj seděli pražský arcibiskup a místo abatyše benediktýnského kláštera, zrušeného Josefem II., představená tereziánského ústavu šlechtičen, který fungoval na Pražském hradě od roku 1754. Řada jídel byla jen na ozdobu (obsahovaly kovové šperky), a jakmile královna a král dojedli, hostina skončila. K jídlu hrála kapela a její hudba byla přerušována četnými přípitky.

Obrázek Eduarda Gurky zachycující korunovační banket v Praze roku 1836, česká Wikipedie, volné dílo.

ZDROJ 4:

Paměti Františka Václava Felíře (1723)

Staroměstský měšťan Felíř začíná své paměti právě popisem korunovace Karla VI. a není vyloučeno, že právě tato slavnost jej přiměla k tomu, aby si paměti začal psát. Zatímco při popisu mše se držel oficiálních zpráv z tištěných novin, jakmile vyšel panovník ven v korunovačním průvodu, čerpal patrně z vlastních vzpomínek. Z nich vyplývá, že při boji o památku na slavný den šlo doslova o život.

A tak Jeho Milost Císařská [= JMC] v svém královském oděvu korunu na hlavě, též sceptrum [= žezlo] a říšské jablko v rukou majíce, z kostela [= katedrály sv. Víta na Pražském hradě] do velkého paláce přes jednu k tomu schválně vyhotovenou pavlač v předešlém pořádku jíti a do zemské světnice vjíti a tam nějaký čas, dokavad na stůl jídla postavené nebyly, zůstatí ráčila. Kudykoliv JMC k té slavné korunovaci jíti ráčila, všude jak zem, tak i ono lešení červeným a bílým sukrem přikryto bylo, a po odjítí co mohl z toho sukna odnítí, zabráněno nikoliv žádnému nebylo. Na Velkém place z té železné pavláčky blíž pokojův JMC zlaté a stříbrné peníze vyhazované byly, neméně na témž place jednoho k tomu vyhotoveného lešení bílé a červené víno teklo, s ním se mnozí vnitř i zevnitř nemálo se skropili. Chléb také mezi obecný lid vhažován byl. Při té o peníze dranicí 2 osoby zamačkané, 3 sotva své živobyty zachovat byly by mohly, kdyby záhy od jiných vytažené nebyly.

Jan Vogeltanz (ed.): *František Václav Felíř – Letopis (1723–1756)*, Praha 2011, s. 57.

Novoroční veršovánka otištěná na titulní stránce Pražských poštovských novin roku 1724

Roku 1719 začaly v Čechách vycházet tiskem v dílně Karla Františka Rosenmüllera první česky psané noviny s názvem *Český postilion*. Většinou přejímaly informace z dominantních německých novin *Wiener Diarium*, které přinášely převážně zprávy ode dvora, jenž trvale sídlil ve Vídni. Po přesunu do Prahy však najednou začaly hrát úlohu primárního média české noviny. Na Nový rok 1724 se v *Českém postilionu* objevila krátká básnička reflektující královskou korunovaci, která proběhla na začátku září minulého roku, a jejím hlavním tématem bylo očekávání následníka trůnu. Těhotenství císařovny totiž bylo ohlášeno právě během pobytu dvora v Čechách. Význam mužského dědice byl pro habsburskou rodinu klíčový, protože absence následníka v dědičné monarchii mohla vést k chaosu a nestabilitě. Z očekávaného prince byla nakonec arcivévodkyně Marie Amálie, která navíc zemřela v pouhých šesti letech. Další dítě už císařský pár neměl, a tak se žezla musela ujmout po smrti Karla VI. jeho nejstarší dcera Marie Terezie a uhájit své dědictví ve válkách o rakouské dědictví. Naděje vyjádřená v nejstarších česky psaných novinách se tak nepotvrdila.

Nuže český postilio, sedni na koně tvého,
zatrůb na novou trubici a pověz, co nového.
S novým měsícem nový rok, i věk nový nastává
a Čechům novou naději lepšího štěstí dává.

[...]

Postilio, trůb vesele! Začíná se znovu zpívat,
vykřikni Karel s Alžbětou, pán s paní naší vivat!
Hle čas se již přibližuje, že v Čechách počatého
v kolíbce vidět budete Karlíčka Maličkého.

[...]

S kterým českému národu květ jeho se navrátí,
když lísteček nepřívětivé fortune se obrátí.
A teď summa všech novin: že staré Čechův štěstí
zdeť znova léta tohoto nám počalo zas kvéstí.

Citováno podle Štěpán Vácha – Irena Veselá – Vít Vlnas – Petra Vokáčová: *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunní koruna 1723, Praha–Litomyšl 2009, s. 219–220*

Slovníček:

postilio (také postylion, poštovský panáček) – kočí nebo předjezdec poštovního vozu, jeho atributem byla zahnutá trubka ohlašující příjezd vozu

fortuna/Fortuna – římská bohyně štěstí nebo také Štěstěna, v humanistické literatuře vnímaná jako symbol vrtkavosti a nestálosti, jejím atributem je kolo (jednou je člověk nahoře, jindy dole)

vivat – lat. ať žije!, nejčastější způsob provolávání slávy